

حسن اصغری

۱- درآمد

نگاه ضدّ خشونت شعر او را متأثر از تعلیم بوداییسم به حساب آورد. قضاوتی که صرفاً سیاسی و یک بُعدی بود و به عمق چند بُعدی شعر و نگاه شاعر توجه نشده بود.

چند کتابی که تاکنون در باب اندیشه و آرا و تعلیم بودا به فارسی ترجمه شده است، موضوع اغلبشان نقل قول و شرح و تفسیر تعلیم اخلاقی و کرداری بودا درباره‌ی زندگی فردی، اجتماعی و آموزه‌ی نوعی مسلک عارفانه و زاهدانه بوده است. نویسندگان این کتاب‌ها، پژوهشگران اروپایی بوده‌اند که با نگاهی شیفته به تعلیم اخلاقی و عارفانه‌ی بودا و اسطوره‌های پُر رمز و راز ملل شرق که در آرا و باورهای بوداییان بازتاب داشته، برای گریز از زندگی ماشینی غرب و جهت پناه‌جویی به زندگی طبیعی و آسوده در پناه طبیعت نیمه‌گریزی به تألیف این گونه آثار دست زده‌اند. البته جای شک نیست که تمام این آثار قابل استفاده و تأثیرگذاراند، اما برای پژوهندگان و نوجویان با زندگانی و تعلیم و آرا بودا و دین او آشنایی کلی دارند، ارضاء‌کننده و پُرکشش نیستند. می‌دانیم که اندیشه‌ها و آرا و دین بودا ریشه در باورها و اسطوره‌های کهن سال ملل شرق بویژه کشور هند دارند که ذره‌ذره مدون شده‌اند و بخشی از آثار مدون مکتوب در خدمت شریعت رسمی بوداییان قرار گرفته‌اند.

۳- بازتاب اسطوره‌ی بودا در ایران و اسلام

پژوهش در باب بازتاب اسطوره‌ی بودا در ایران و اسلام در عرصه‌ی فرهنگی کشور ما، بابتی نو گشوده است. پژوهنده‌ی کنجکاو و نوجو می‌خواهد بداند که بازتاب تعلیم بودا در ایران پیش از اسلام چه‌گونه بوده است. این تعلیم چه‌گونه پس از ظهور اسلام و گسترش آن در ایران، وارد آثار مکتوب اسلامی و تعلیم اخلاقی نقلی و غیر مکتوب آن شده است.

جاذبه‌ی تعلیم بودا در باب عطوفت در روابط اجتماعی و زندگی فردی و دوری‌گزینی از برخوردهای خشونت‌آمیز و پرهیز از زندگانی پُر تجمّل و نزدیک شدن به طبیعت و طرد امیال زیاده‌خواهی مادی و شهوانی در این عصر پُر خشونت و غوغاسالار و تجمّل‌گرا و تخریب‌گرایی طبیعت، قابل درک است. البته برخی از تعلیم بودا در این باب در آثار مکتوب و تعلیم نقلی سایر ادیان نیز وجود دارند؛ اما تأکید تعلیم بودا بر این اصول شاخص است و در زندگی بسیاری از مردانش نیز بازتاب دارد و به چشم می‌زند.

می‌دانیم که در زمان حیات مانی در عصر ساسانی، تعلیم بودا در ایران رواج داشته و پیروان بسیاری را نیز به سوی کیش خویش، جلب کرده بود؛ اما ادامه‌ی حیات این کیش به‌گونه‌ی پنهان و غیر مستقیم در آثار مکتوب اسلامی و حتا آثار ادبی که عموماً با دگردیسی پوشیده‌ای توأم بوده، برای ما مکتوف نشده است. باید گفت این دگردیسی، رازهای سر به‌مهری است که بخشی از این رازها توسط پژوهنده‌ی سخت‌کوش استاد حسن امین در کتاب **بازتاب اسطوره‌ی بودا در ایران و اسلام** گشوده شده است. گفتیم بخشی از رازها، زیرا که در این زمینه رازهای بسیاری هست که هم‌چنان به پژوهش و کندوکاو نیاز دارد.

۲- بودیسم و سهراب سپهری

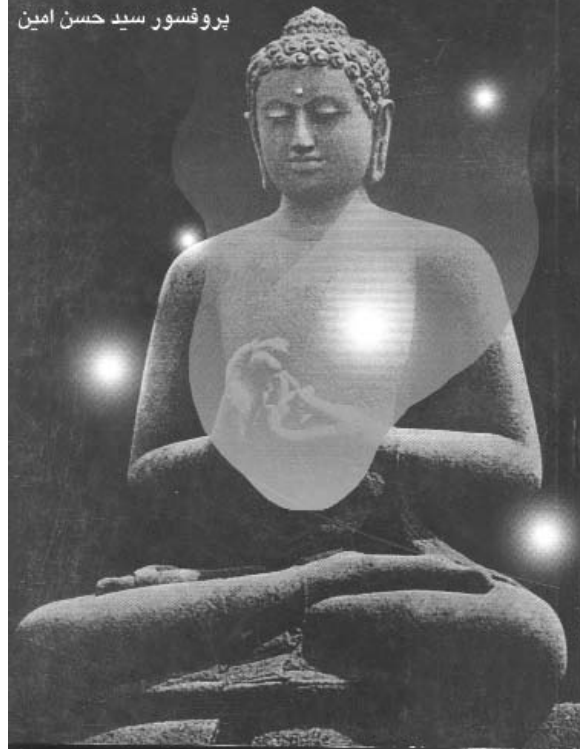
کتاب پروفسور امین، شامل ده فصل موضوعی است. نویسنده در پیش‌گفتار مباحث عام ده فصل موضوعی کتاب را می‌گشاید و ذهن خواننده را برای بحث‌های تفصیلی فصل‌ها آماده می‌کند.

نویسنده در آغاز پیش‌گفتار جهت اهمیت طرح مباحث کتاب می‌نویسد: «بی‌گمان یکی از بزرگ‌ترین پیشوایان دینی و معلمان روحانی جهان که در طول تاریخ عمیق‌ترین تأثیر را در بیش‌ترین انسان‌ها داشته است، بودا گوتم هندی (مؤسس کیش بودیزم) است. بر اساس سنجها و معیارهایی هم‌چون کثرت پیروان، قدمت و سابقه‌ی تاریخی، واقعیت‌های خارجی، و ملاحظات عینی و آفاقی، ظهور بودا یکی از بزرگ‌ترین رخدادها تاریخی در جهت ارتقاء اندیشه‌ی انسانی است. کیش بودایی یا «آیین رهایی» به‌دست بودا در قرن ششم پیش از میلاد در هند پیدا شد و سپس از راه بلخ «باکتریا» و قندهار «گندهاره» به ایران

بازتاب کیش بودا در محافل فرهنگی و سیاسی کشور ما در چند دهه‌ی اخیر عموماً با نگرش‌های یک بُعدی سیاسی و با پیش‌داوری همراه بوده است. مثلاً تأثیر اندیشه‌های بودایی در اشعار **سهراب سپهری** انکارناپذیر است. می‌دانیم که سپهری چندی در اندیشه و آرا بودا مطالعه کرده بود و تا حدی نیز به بوداییسم گرایش داشت. در سه دهه‌ی پیش، منتقدی در یک مقاله در تحلیل اشعار سپهری او را «بچه بودای اشرفی» نامید و جنبه‌های عرفانی و لطافت و عطوفت کلام و

بازتاب اسطوره بودا در ایران و اسلام

پروفیسور سید حسن امین

باستان (بوئژه خراسان، بلوچستان و سیستان) آسیای میانه (بوئژه ازبکستان و قزاقستان) افغانستان، عراق، فلسطین، مصر، یونان و بالاخره اروپا راه یافت؛ و از راه تبت به چین، مغولستان، کره، ژاپون، برمه، ویتنام و فیلیپین رسید. مفهوم بودا (انسان کامل یا وجود عارف شناسنده یا بیدار یا روشنی یافته)، در هر فرهنگی و دینی، با فرهنگ‌های بومی و ادیان محلی درهم آمیخت. ایرانیان، کیش مانوی را تحت تأثیر آموزه‌های بودا ساختند. مسلمانان نیز تعلیمات بودایی را به انواع و اقسام گوناگون، با بلورها و اندیشه‌های خود درآمیختند. گاه بعضی آداب، مراسم و تعلیمات بودایی را در قالب تصوف اسلامی پذیرا شدند، چنان‌که گاهی بودا را آدم ابوالبشر خواندند و جزیره‌ی سرنندیب را که معبد دندان بودا و مرکز کیش بودایی‌ست، مهبط آدم و قدمگاه بودا را قدمگاه آدم شمردند و پیرایه‌ها و افسانه‌های دیگر به بودا افزودند تا او را بر اساس سنت ادیان ابراهیمی پیامبر سازند. گاهی او را ادریس نبی دانسته‌اند و با توصیه‌ی «مرگ پیش از مرگ» گفته‌اند:

بمیرای دوست! پیش از مرگ اگر زندگی خواهی که «ادریس» «از چنین مردن، بهشتی گشت پیش از ما». سنایی غزنوی.

فصل اول کتاب «دین‌شناسی تطبیقی» وارد مباحث تاریخ کلی ادیان می‌شود و تأثیر و تأثر متقابل ادیان را مورد بحث قرار می‌دهد و نفوذ آموزه‌های بودایی را در آثار فرهنگ اسلامی، با ارائه‌ی اسناد و شواهد تحلیل می‌کند.

ده فصل کتاب **بازتاب اسطوره‌ی بودا در ایران و اسلام** شامل عنوان‌های موضوعی ذیل است:

- ۱- «دین‌شناسی تطبیقی»: ۲- بودا در اسلام، «پنهان شدن هویت بودا در هویت بوداسف قهرمان داستان بوداسف و بلوهر»: ۳- «تاریخچه‌ی دو هزار و پانصد ساله‌ی داستان بودا»: ۴- «سابقه‌ی کیش بودایی در ایران»: ۵- «انعکاس کیش بودایی در منابع اسلامی»: ۶- «تأثیر کیش بودایی در قوانین و مراسم قلندران و خاکساران»: ۷- «زندگی نامه‌ی بودا در زبان عربی و فارسی»: ۸- «تمثیل‌ها و ادبیات داستانی در روایت بوداسف و بلوهر»: ۹- «الهیات و اخلاقیات اسلامی در داستان بوداسف و بلوهر»: ۱۰- «راهنمای تفصیلی مطالب کتاب (فهرست موضوعی)

مباحث فصل‌های دوم، چهارم، پنجم، ششم، هشتم و نهم، جزء مباحث بکری‌ست که نخستین بار در آثار تحقیقی کشور ما گشوده شده است. نویسنده، آرا و اندیشه‌های بودا را در آثار شیخ صدوق و در کتاب **بحار الانوار** ملا محمدباقر مجلسی می‌جوید و می‌یابد و با دلایل و اسناد و شواهد نشان می‌دهد که چه‌گونه تفکر بوداییسم به گونه‌ی پنهان در آثار معتبر که مورد اعتماد مراجع شیعیان است، نفوذ کرده و تأثیر گذاشته است، نفوذی که قرن‌ها سر چشمه‌اش ناپیدا بود.

۴- نتیجه

زمینه‌های بکر و نامکشوف در عرصه‌های فرهنگی و پدیده‌های اجتماعی در کشور ما بسیار گسترده است، اما متأسفانه پژوهنده‌ی مطلع و جدی برای پژوهش در کشف عرصه‌های نامکشوف، بسیار اندک و شاید کم‌تر از انگشتان یک دست، قدم پیش گذاشته‌اند. برای نمونه، ما هنوز کتابی تحلیلی و جامع در زمینه‌ی تاریخ انقلاب مشروطیت کشورمان نداریم. چند کتاب منبع که در این زمینه وجود دارند، تماماً وقایع‌نگاری و گزارش‌رخدادهای روزه‌روز یا سال به سال و چند ساله‌ی وقایع انقلاب مشروطیت‌اند که فقط منابع ارزشمندی‌اند برای پژوهنده‌ی آگاه که با تکیه به ثبت‌رخدادهای آن کتاب‌ها، به تحلیل تاریخی دست بزند و ریشه‌ها و علل اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی انقلاب مشروطیت را نشان بدهد. این‌گونه پژوهش، کاری‌ست سترگ که نویسنده‌ی کتاب **بازتاب اسطوره‌ی بودا در ایران و اسلام** در زمینه‌ی تأثیر فرهنگی اندیشه‌ی بوداییسم در ایران و اسلام به انجام رسانده و بسیاری از رازهای سر به مهر و نامکشوف را گشوده است. ■

پی‌نوشت‌ها

- ۱- امین، سیدحسن، **بازتاب اسطوره‌ی بودا در ایران و اسلام**، تهران، انتشارات میرکسری، ۱۳۷۹، پیشگفتار.

فی‌الثناء

جاؤوا برأسک یابن بنت محمد
مترماً بدمائه ترمیلا
و یکبرون بأن قتلت و انما
قتلوا بک التکبیر و التهلللا
(منهال بن سعد ساعدی، به نقل از لیهوف سید بن طاووس)